

**Elisabeth Both Hendriksen en de buitens Sandwijk,
Sluishoef, 't Klooster, Eyckenstein en Arenberg**

Buitenplaatsen voor de hele familie

Elisabeth Both Hendriksen heeft haar moeder nooit gekend. Die overleed een paar dagen na haar geboorte in 1809 in het kraambed. De schatrijke weduwe Elisabeth Both Hendriksen kocht voor ieder van haar zoons een buitenplaats, waardoor rondom De Bilt een heel familielandschap ontstond.

TEKST: FRED VOGELZANG FOTOGRAFIE: ALBERT SPEELMAN

HET BUITEN EYCKENSTEIN
BIJ MAARTENSDIJK.

Zij liet een man, de Utrechtse regent en rentenier Willem Jan, Elisabeth en haar oudere zusje Hendrika achter. De dood van zijn vrouw moet voor Willem Jan traumatisch zijn geweest. Hij hoopte dat zijn dochters eenzelfde lot bespaard zou blijven, schreef hij later. Dat kan de reden zijn geweest dat hij potentiële echtgenoten zo lang mogelijk buiten de deur probeerde te houden.

Willem Jan was een gelovig mens maar had verlichte opvoedingsidealen. Zo nam hij zijn dochters mee op reizen. Ze zagen veel van de wereld maar van *sightseeing* was geen sprake. Hij stimuleerde de meisjes om met de lokale bevolking in gesprek te gaan - zelfs als die katholiek bleek te zijn.

Ook bezocht de familie werkplaatsen, kunstcollecties, armen- en weeshuizen en een gevangenis. Verder probeerde Willem Jan beide dochters te interesseren in ambachten zodat ze een beeld kregen van het productieproces. Bij een bezoek aan Den Haag mocht het bijwonen van een vergadering van de Staten van de Generaal niet ontbreken.

ELISABETH BOTH HENDRIKSEN, GESCHILDERD DOOR NICOLAAS PIENEMAN (BRON: INSTITUUT COLLECTIE NEDERLAND).

Ook ontmoetten ze prins Frederik tijdens het bewonderen van de schilderijencollectie in het Mauritshuis. In België maakte Manneke Pis, toen al een toeristische attractie, grote indruk op Elisabeth. En in Aken gaf ze acte de présence bij het graf van Karel de Grote.

Minnaars afpoeieren

Toch wachtte Elisabeth en haar zus het huwelijk als levensbestemming. Beide rijke halfweesjes waren gewild en het lijkt erop dat vader Willem Jan er een dagtaak aan had, potentiële minnaars af te poeieren. In overgeleverde correspondentie beschrijft hij op soms verontwaardigde toon welke heren belet vroegen om naar de hand van de dochters te dingen.

Onder hen was zelfs een van zijn goede vrienden. Geschokt doet Willem Jan kond van het feit dat zo'n oude man met zijn dochter de sponde zou willen delen. Uiteindelijk trouwde Hendrika met de Utrechtse hoogleraar theologie Hendrik Johan Royaards.

De angst van Willem Jan werd bewaarheid: nog geen zeven jaar later overleed Hendrika. De jongere Elisabeth vond haar levensgeluk in de armen van de Utrechtse edelman Willem van Boetzelaer. Die behoorde tot dezelfde christelijke kringen als de familie Both Hendriksen. Van Boetzelaer zette zich sterk in voor kerk, zending en christelijk onderwijs. Hij richtte de educatieve Marnixstichting op,

vernoemd naar zijn verre voorvader en schrijver van het Wilhelmus, Marnix van Sint Aldegonde. Elisabeth en Willem kregen zes kinderen.

Sandwïck en Sluishoef

Willem Jan Both Hendriksen bezat rond Utrecht boerderijen, landerijen en de buitenplaats Sandwïck aan de steenweg tussen de Domstad en De Bilt. In de 17e eeuw was deze oudste bestrate weg van de provincie een belangrijke verbinding naar Zeist en Amersfoort.

De slimme ondernemer Anthony Parmentier overtuigde de Staten langs de weg een kanaal te graven, de Biltse Grift. Dat maakte het aantrekkelijk om er buitenplaatsen aan te leggen: goed bereikbaar, op vruchtbare grond en vlak bij de stad. Parmentier zelf kocht de gebouwen van het oude Vrouwenklooster en stichtte er het buiten Koelenberg. Jonkheer C. Utenhoven kocht het naastgelegen terrein met boerderij.

Daar werd in 1770 door de toenmalige eigenaar een modern buitenhuis met de naam Sandwïck gebouwd, omringd door een nieuw aangelegd park. Dit bezit werd in 1809 – het jaar van Elisabeths geboorte – door Willem Jan aangekocht. De familie bracht er haar zomers door, als ze tenminste niet op reis was. Rond 1830 liet Willem Jan het park rond Sandwïck in landschappelijke stijl aanpassen. Toen is waarschijnlijk ook de duiventil in de vorm

SANDWÏCK IN DE BILT, VANUIT HET OOSTEN. RECHTS ACHTER DE BOMEN LIGT SLUISSHOEF.

LINKS: HET BUITEN SANDWÏCK ROND 1920, PRENTBRIEFKAART (BRON: UTRECHTS ARCHIEF).

MIDDEN: HET HUIS EN PARK ARENBERG, AANGEKOCHT VOOR DE JACHT (COLLECTIE UTRECHTS ARCHIEF).

RECHTS: HET VAN BOETZELAERPARK, DE OUDE OVERTUIN VAN SANDWÏCK, IN DE JAREN 30 AANGELEGD ALS WERKVERSCHAFFINGSPROJECT (COLLECTIE UTRECHTS ARCHIEF).

SANDWIJCK VANUIT HET ZUIDEN, MET HET GROTE GAZON.

van een middeleeuws kapelletje op het landgoed verzezen. Naast Sandwijck lag het huis Sluishoef, ooit een vingerhoed-fabriek die werd aangedreven door een waterrad in de Biltse Grift. Toen een nieuwe eigenaar plannen bleek te hebben er opnieuw een fabriek te stichten, kocht Both Hendriksen huis en park en stelde zo de landelijke rust en de privacy van zijn gezin veilig.

Sandwijck en Sluishoef vererfd na de dood van Willem Jan op zijn jongste dochter. Op Sandwijck zou Carel Theodorus, de oudste zoon van Elisabeth en Willem van Boetzelaer geboren worden en ook de laatste adem uitblazen. Hij werd in 1867 burgemeester van De Bilt. Sandwijck is tot 1963 eigendom geweest van de Van Boetzelaers. De Utrechtse universiteit kocht toen het terrein om er een botanische tuin aan te leggen, als onderdeel van het nieuwe Uithofcomplex.

Door de planning van de snelweg A28 kwam Sandwijck geïsoleerd te liggen. Het huis stond leeg tot het gekraakt werd. Inmiddels is het verbouwd tot wooneenheden. Het park is in handen van het Utrechts Landschap en vrij toegankelijk.

't Klooster

Een paar honderd meter oostelijk van Sandwijck stond de buitenplaats Koelenberg of 't Klooster, zoals Parmentier zijn nieuwe zomerverblijf had gedoopt. In de achttiende eeuw werd hier een nieuw landhuis gebouwd door de familie Utenhoven die we ook al op Sandwijck tegenkwamen. Elisabeth Both Hendriksen kocht het landgoed rond 1860 aan. Op dit buiten ging haar tweede zoon Godfried Hendrik

wonen. Zijn oudste zoon Willem zou er in 1865 geboren worden. Willem ging in Delft studeren maar overleed al op 19-jarige leeftijd op de buitenplaats van zijn ouders. De meeste van de overige tien kinderen van Godfried zagen ook op 't Klooster het levenslicht. In 1894 verkocht hij het huis en betrok het grote buiten Houdring van zijn tweede echtgenote, Constantia Fabricius, aan de overkant van de straatweg.

't Klooster werd verkocht aan het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut dat op zoek was naar een nieuw onderkomen. Rond het oude landhuis is inmiddels veel nieuwbouw van het KNMI verzezen. Het oude koetshuis van 't Klooster werd in 1883 tot luxe villa verbouwd en bood onderdak aan een zoon van Godfried.

Arenberg

Schuin tegenover Sandwijck lag al sinds de zestiende eeuw het landgoed Arenberg. In de negentiende eeuw was het eigendom van de familie Strick van Linschoten. Toen die het in de verkoop deed, kochten Elisabeth Both Hendriksen en haar man de helft van het landgoed en legden er een fraai park aan. Dit park zou door kleinzoon Carel Wessel van Boetzelaer in 1930 als werkverschaffingsproject aan de gemeente worden geschonken. Als Van Boetzelaerpark is het nog altijd erg in trek bij de lokale bevolking. Carel Wessel had lange tijd in Nederlands-Indië doorgebracht als zendingsconsul en daar, in Batavia, zijn ook zijn drie kinderen geboren. Hij was Tweede Kamerlid en zou in 1956 op Sandwijck overlijden. De andere helft van het landgoed Arenberg met daarop het oude landhuis kwam uiteindelijk in handen van een neef van

DE SANDWIJCKSE DUIVENTIL, EEN FOLLY IN DE VORM VAN EEN MIDDELEEUWS KAPELLETJE.

de Van Boetzelaers, de Utrechtse politicus Willem Herman Royaards. Het huis is in de twintigste eeuw gesloopt om plaats te maken voor een woonwijk. Alleen de vroeg-negentiende-eeuwse duiventoren is nog te bewonderen.

Eyckenstein

In 1872 verloor Elisabeth haar man. Hun gezin stond bekend als vrolijker, gezelliger, eendrachtiger, guller en intellectueler

dan veel van de gezinnen uit hun stand. Religie speelde een grote rol en die gaf Elisabeth, naast de steun van dochter Mina, kracht om Willem tijdens zijn maandenlange ziekbed bij te staan. Na zijn dood bleef ze niet als treurende weduwe achter. Ze beheerde de

uitgebreide bezittingen die zij en haar man hadden opgebouwd en wist die zelfs nog uit te breiden. Zo kocht ze grote delen van het landgoed Eyckenstein in het wat noordelijker gelegen Maartensdijk. Twee jaar na de aankoop, in 1878, vestigde haar derde zoon Willem Carel zich op Eyckenstein. Hij was Statenlid en later burgemeester van De Bilt en trouwde met Margaretha van Schuylenburch, zijn buurmeisje in Den Haag. Ook daar hadden de Van Boetzelaers een huis.

Op Eyckenstein wordt hun jongste zoon Otto geboren en hij erfde het landgoed. Dat ging op een ingewikkelde manier: de vier kinderen besloten het landgoed in vieren te delen en het lot zou bepalen wie welk deel kreeg. Bij de eerste loting trok Otto het huis en de directe omgeving. De andere kinderen vonden dat niet eerlijk en er volgde een tweede loting. Ook nu weer trok Otto het huis en tegen zoveel overmacht konden zijn broers en zussen niet op. Eyckenstein is nog steeds in handen van Otto's nazaten.

Elisabeth stierf in 1880, in het bijzijn van haar kinderen en dominee Nicolaas Beets. Ze had de enorme erfenis van haar vader prima beheerd en kon tevreden terugzien toen ze de ogen sloot. Elisabeth was in staat geweest haar kinderen een goede start in het leven te geven, met voor iedere zoon een eigen buitenplaats. De dochters trouwden ieder een echtgenoot die zelf al over een kasteel of buitenplaats beschikte.

Auteur Fred Vogelzang is wetenschappelijk medewerker Nederlandse Kastelenstichting

BUITEN 'T KLOOSTER, TEGENWOORDIG. RECHTS DE NIEUWBOUW VAN HET KNMI.

DE DUIVENTOREN IN HET VAN BOETZELAERPARK, OOIET DEEL VAN HET PARK VAN ARENBERG. LINKS: DE BUITENPLAATS 'T KLOOSTER ALS KNMI, MET DE OBSERVATIE TOREN (COLLECTIE UTRECHTS ARCHIEF).

ZWART-WIT FOTO: BUITENPLAATS 'T KLOOSTER ALS KNMI, MET DE OBSERVATIE TOREN (COLLECTIE UTRECHTS ARCHIEF).